

רעהו' — הכל אחד, שמתוך שנאת חנם ואהבת הממון, העמידו דבריהם על דין תורה (דברי שאול ועץ יוסף, בבאור דברי התוס'; מגדים חדשים — שבת קיט: וע"ע: ישמח ישראל — משפטים ב).

'אי זו היא אבידה...' — ראה פירוש המשנה ע"ד הרמז, בספר 'נועם אלימלך' — לקוטי שושנה (עמ' שכא במהדורת ירושלים תשנ"ט).

דף לא

'אמר אביי: 'גיד עליו ריעו'. אמר ליה רבא אי יגיד עליו ריעו ליתני קילתא וכ"ש חמירתא... — בארבעה מקומות בש"ס מצינו פירוש דברי התנא בדרך זו של 'גיד עליו רעו' (כאן וביבמות לא: ב"ב יט. וע"ז עו) — וכולם אביי אמרם, ובכולם הגיד עליו רעו, רבא, להקשות על הסבר זה. (וע"ע במצוין בסוטה ח על שיטת רבא בהרבה מאד מקומות, שנחלק על אביי בשל קושי לשוני).

'אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא: אימא השב חדא זמנא תשיבם תרי זמני. אמר ליה: השב — אפילו מאה פעמים משמע' — יש לפרש מדוע עלה על דעתנו שאין חייב יותר משלש פעמים. וכן מדוע הוצרכו להשמיענו 'אפילו מאה פעמים'? — שלא נחשוב שזו שברחה והחזירה וברחה הריהי כאבידה מדעת, שהרי ראוה בעליה שלמודה לצאת ולהאבד [וכמו שאמרו לעיל בהתרו בו ואינו נזהר]. קא משמע לן שאין לתלות בכך בסתמא. ובשו"ת נאות יעקב (יט) כתב לחדש שהכתוב מגלה שחיובו הראשון נמשך עליו גם עתה כשברחה, שמלבד מה שעכשו היא נעשית כאבידה חדשה וחיוב חדש, מחויב עתה מחמת חיובו הראשון. [ונפקא מינה — שבפעם השניה שמצאה, הוא בענין שאינה לפי כבודו. או שהזולה עתה לפחות משהו-פרוטה — חייב מכל מקום].

וראה בזה מש"כ הגרש"י ז"ל בספר הזכרון על הגר"י אברמסקי (ירושלים תשל"ה, עמ' לד). וע"ע בהערות הגרעק"א לחולין פו. וע"ש בקובץ ענינים. וי"ל.

'אימא שלח חדא זימנא תשלח תרי זמני? — אמר ליה: שלח אפילו מאה פעמים משמע' — נראה שהמקשה והמתרץ נחלקו בהבנת מהות מצות שילוח; המקשה הבין שמצות שילוח כמצות נטילת לולב, שהאדם מצווה לעשות מעשה שילוח ותו לא. ואם חזרה האם, מצווה לעשות המעשה פעם שנית, כיון שאמרה תורה שלח תשלח. [וצריך גילוי ולימוד מיוחד לחייבו בכל פעם ופעם]. ותירץ רבא: לא כי, מצות שילוח הריהי כדוגמת מצות ציצית, וכל זמן שאינה משולחת הריהו עובר ב'עשה' גם אם עשה כבר מעשה שילוח, ולכן בשלח לבד משמע אפילו מאה פעמים, עד שתאה הצפור משולחת. וכעין זה יש לפרש בהשבת אבידה — 'השב' מאה פעמים משמע ('עלה יונה' עמ' ריא).

'תלמיד לרב מנין, תלמוד לומר הוכח תוכיח' — אף על פי שאמרו (בברכות יט.) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה, ואם כן מה מקום להוכיחו הלא יש לתלות שכבר שב מחטאו — יש לומר שמדובר בדיני ממונות, שעד שלא החזיר הממון

לבעליו הרי חטאו בידו (כמו שאמרו בברכות שם). ועוד יש לומר, דוקא למחר ולאחר זמן צריך להחזיק בודאי שעשה תשובה, אבל בעת המעשה עצמו חייב להוכיחו. ועוד אפשר שלא אמרו לתלות שודאי עשה תשובה אלא לענין לימוד זכות, אבל לא להיפטר בשל כך ממצות עשה דאורייתא של תוכחה [וכדרך שכתב בתשובת חות יאיר (סב) לענין תלמיד חכם שעבר עבירה, שפסול לעדות עד שנדע שעשה תשובה, ואין תולים שעשה תשובה לענין זה]. וזה דלא כמו שכתב בספר 'יד הקטנה' (דעות ט, כד) שאסור להוכיח ת"ח וירא חטא כיון שאסור להרהר אחריו כי ודאי עשה תשובה. וצריך עיון (עפ"י חפץ חיים — הל' לשון הרע ד, ב'באר מים חיים' אות יח).

'דאי כתב רחמנא הני תרתי, משום דצערא דמרה איתא צערא דידה איתא...' — גם בטעינה שאין לה צער כבפריקה, מצטערת יותר כשטוענים אותה הבעלים לבדם, מאשר אילו היו שנים טוענים עליה ומסדרים משאה כיאות (עפ"י הריטב"א. ועתוס' ומהר"ם ש"ף).

(ע"ב) 'מות יומת המכה רצח הוא... שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו' — דין זה נאמר ברובצח (וכן בעיר הנדחת), ומיוחד הוא בדינו משאר חייבי מיתות, כמו שכתב הרמב"ם (סנהדרין יד, ח) שהרובצח שנגמר דינו להריגה ואין אפשרות להורגו 'רודפים אחריו בכל דבר וביד כל אדם, עד שממיתין אותו'. ואילו שאר חייבי מיתה לא ניתן להרגם בכל מיתה אלא על ידי העדים בלבד, ולא על ידי אחרים (שם). וע"ע זכר יצחק ח"א טו, ב).

ושיטת התוס' (ריש מכות ד"ה כל, בשם ה"ר יוסף), שזה שאמרו שניתן להמיתו בכל דבר, הכוונה לכל שאר ארבע מיתות שנמסרו לבית דין, אך לא במיתה אחרת, [מלבד רובצח שמיתתו בכל דבר, כנ"ל]. (וע' בחזו"א — חו"מ לקוטים כב, לדף מה; חדושים ובאורים — סנהדרין מט: ונראה שכשם שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין לצורך שעה למגדר מלתא, אף בענשי הגוף הקשים, כמו כן רשאים להמית בכל אופן שייראה בעיניהם, עכ"פ כאשר אי אפשר להמיתו באחת מד' מיתות. וע"ע במובא ביוסף דעת סנהדרין נב:).

'אין לי אלא מתנה מרובה, מתנה מועטת מנין? תלמוד לומר נתן נתן' — דסלקא דעתך כיון שכתוב די מחסרו אשר יחסר לו, מה בצע בנתינת מטבע אחת והוא צריך לאלפים, ודאגותיו של העני לאחר נתינה זו, כמו קודם נתינה — קא משמע לך שיש מצוה גם בכך. (שו"ת שבט הלוי ח"ה קלא. והביא פירוש נוסף מבעל 'תורה תמימה', שכאן הוא המקור למה שאמרו (בגטין ז) שהעני המתפרנס מן הצדקה גם הוא מחויב בצדקה. וע"ע רמב"ם — מתנות עניים ז, ז).

'דברה תורה כלשון בני אדם' — כמו אדם המצוה את חברו לעשות דבר, כשרוצה לזרוזו כופל לשונו ומצוהו פעמים, כך כפל הכתוב לשונו כדי לזרוזו על מעשה הצדקה, שביותר צריך לזרוזו במקום שיש חסרון כיס (תורת חיים).

'כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה' — מדברי הרמב"ם (גו"א יב, ד) נראה שאינו נוטל שכר כלל על פעולת ההשבה, אלא דנים אותו כאילו נח מכל מלאכה, ונותנים לו כשיעור שהיה אדם נוטל להיות בטל ממלאכתו בלא לעשות כלום. ואילו לפרש"י תוס' (להלן סח.) ורא"ש, נוטל כשכר פועל הבטל ממלאכתו ומתעסק במלאכה קלה,

כמה היה רוצה ליטול להתרפות ממלאכה כבדה שעוסק בה ולעסוק במלאכה קלה כהשבת האבדה. ואף על פי שאם אין לו מלאכה אסור לו ליטול שכר כלל, אף לא שכר טירחה קלה, כאן שהוא מפסיד מלאכתו ובעצם פטרנו תורה מהשבה — יכול ליטול שכר, ואגב ששמים בכמה יניח מלאכתו וישב בטל, מביאים בחשבון גם את העבודה שטורח באבידה ושמים כמה יניח מלאכתו כדי להתעסק באבידה (עפ"י רא"ש).

ורבנו חננאל פרש (וכן פרש הר"ף בתשובה, וכן נקט הרמב"ן ל: וע' מ"מ — גו"א יב, לד) שנוטל כפי שכר מלאכתו בימים שהמלאכה מועטת והפועלים בטלים. כגון אם יבוא אדם בזמן שאין בו עבודה ויאמר לו הנך יושב בטל, קח בתפירת הבגד חצי סלע [תחת סלע שנוטל בתקופה שהמלאכה מצויה] או תשאר בטל היום — שיעור זה הוא נוטל מבעל האבידה. וטעם לשיעור זה [והלא עתה היא שעת היוקר ולא שעת בטלה] — צדד הר"ן, כיון שמדעת עצמו עשה, כי מן הדין לא היה מחויב להתבטל ממלאכתו שהרי אין שם בית דין להתנות, ומצוה הוא שעשה, לכך הטילו חכמים פשרה זו. [ולשון 'כפועל בטל של אותה מלאכה' ולא 'מאותה מלאכה' — מסייע לפירוש זה. עפ"י רש"י הירש תצא כב, ג]. והרי"ד פירש שאין בעל האבידה נותן לו אלא כסכום שהיה שוכר אדם שיטרח אחר אבידתו. ולפירושו 'פועל בטל' שדיברו בסוגיא, אינו מתייחס ל'פועל' דמתניתין, שפועל שבמשנתנו הוא אדם אחר שהיה לוקח מעה וטורח אחר האבידה, ואילו כאן מדובר על התנאת בית דין, שאינם שמין לו לפי כל הריוח שמרויח במלאכה אלא שמין כפועל בטל מאותה מלאכה לטרוח במלאכה קלה.

*

'הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים' — כזבן הזה שמכריז וצועק בקול על מרכולתו וחוזר ומכריז ואינו לאה, ואין הוא בודק אם יתקבלו דבריו על השומעים אותו. ואף כאשר אין איש שם על לב, לא יימנע מלהכריז שוב ושוב. כמו כן אין לו לאדם מלהתירשל במצות תוכחה גם כאשר נדמה לו שדבריו אינם נכנסים באזני השומעים (עפ"י חפ"י חיים — קדושים).

'לא תראה את שור אחיך או את שוי נדחים בדרך והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיק' — מזה נוכח להתבונן; אם חסה התורה כל כך על ממונו של ישראל, אפילו על חמורו או שיו, שתעה והרחיק מן הדרך, והחובה מוטלת על אחד להטותו לדרך, כל שכן שצריך לרחם על הנפש הישראלית שתועה מן הדרך, אפילו אם יצטרך עמל רב להשיבה. שהרי אמרו חז"ל השב תשיבם — אפילו מאה פעמים. ומזה נלמוד שצריך לעמול אפילו מאה פעמים להטות את התועים אל הדרך הישרה, דרך ה'.

ובאמת בזמנינו, אפילו חוטאים גמורים רובם אינם 'להכעיס' ח"ו, רק תועים בדרך ע"י פושעים שמתעים אותם, והרי הם ממש כשה אובד שאינו יודע כיצד לשוב אל בית בעליו. ומצוה רבה לרחם עליהם ולהורותם הדרך הנכונה.

והנה ישנם אנשים מבעלי תורה אשר נתן ה' בהם חכמה ותבונה, וראויים להקרא בשם 'רועי ישראל', ויש בכחם לרפאות שבר עמנו ולהורותם הדרך הסלולה לה'. אין להם לחשות בעת הזאת, שהשיים התועים בדרך נעשים במשך הזמן אבודים לגמרי, ודמם יידרש מהם. ועל זה רמז הנביא יחזקאל (לד) בן אדם הנבא על רועי ישראל... את הנחלות לא חזקתם... ואת האבדת לא בקשתם... ודרשתי את צאני מידם.

ואם הוא צופה ומביט על עניניהם ושומרם מלהלכד ברשת היצר-הרע — שכרו גדול מאד. ושכר מיוחד יש לפרנסי ישראל לעולם הבא.. (חפץ חיים — משפטים). וראה בספר 'טעם ודעת' לגר"מ שטרנבוך שליט"א (תצא), שבענין זה של הצלת נשמות ישראל שהיא כ'השבת גופו' (ע' סנהדרין עג), אין שייך פטור 'אינה לפי כבודו', ואפילו הזקן חייב להתכוון על כבוד שמים.

*

'דע, שצריך לנסוע להצדיק לחזור על אבדתו. כי קודם שיוצא האדם לאויר העולם, מלמדיו ומראיו לו כל מה שצריך לעשות ולעבוד ולהשיג בזה העולם, וכיון שיוצא לאויר העולם — מיד נשכח מאתו, כמו שאמרו רז"ל (נדה ל): והשכחה היא בחינת אבדה, כמו שקראו רבותינו ז"ל את השוכח 'אובד', כמאמרם ז"ל (אבות ה): 'מהיר לשמוע ומהיר לאבד' וכו'. וצריך לחזור ולבקש אבדתו, והאבדה שלו היא אצל הצדיק, כי הצדיק חוזר על אבדתו עד שמוצאה. ואחר שמוצאה חוזר ומבקש אחר אבדות אחרים, עד שמוצא גם אבדתם, עד שמוצא האבדות של כל העולם, על כן צריך לבוא להחכם לבקש ולהכיר אבדתו, ולשוב לקבלה אצלו. אך הצדיק אינו משיב לו האבדה עד שידרשנו אם אינו רמאי ושקרן, כמו שכתוב: עד דרש אחיך אתו והשבתו לו — עד שתדרוש את אחיך אם אינו רמאי'. (ליקוטי מוהר"ן ח"א קפח).

דף לב

'אבל צריכה בית דין של הדיוטות' — פרשו הראשונים ז"ל, אפילו הדיוטות גמורים שאין ביניהם אחד שידוע דין כלל, כל שבקיאם הם בשומא כשרים. לא כן בשאר דיני ממונות, אעפ"י שאין צריך מומחים, צריך שידעו דין ומשפט.

'ברשות הרבים — חייב בה' — יש מפרשים כיון שהרבים בוקעים שם, הריהי בורחת מאימת הבריות. ועוד שמא יטלוה בני אדם שאינם מהוגנים. מה שאין כן בדרך שאין הרבים בוקעים שם, אין זו 'אבידה' אלא אם היתה רצה לכיוון השדה, כמו שאמרו לעיל (ראב"ד). ויש אומרים שמדובר כאן כשניכר עליה שהיא הולכת תועה, ולא בהליכה בעלמא.

'רפת שאמרו אינה מתעה ואינה משמרת...' — גם לפי מה שהעמידו בסמוך ברפת העומדת תוך התחום — כל שהיא מתעה, שהפרה עומדת לצאת ממנה, כגון שהיא פרוצה מכל רוחותיה (טור), או שאין בתוכה מרעה כלל (עפ"י ריטב"א) — הרי היא כעומדת ברשות הרבים וחייב לטפל בה. רק אם הרפת סגורה אלא שאינה נעולה — אין זו 'אבידה' (עפ"י יד דוד ועוד).

'מנין שאם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר שלא ישמע לו שנאמר איש אמו ואביו...' — התוס' (בקדושין לב. ומובא ברמב"ן) כתבו ש'אל תחזיר' גרידא אין צריך הכתוב להשמיענו שלא ישמע לו, אלא כגון שאומר לו עסוק בכבודי ואל תחזיר.